

تحلیلی بر نحوه گذران اوقات فراغت نوجوانان و جوانان و عوامل مؤثر بر آن در بافت‌های شهری اردبیل

ابراهیم سامی^{۱*} احمد اسدی^۲ فاطمه قهرمانی^۳

۱- استادیار، عضو هیئت علمی دانشگاه مراغه، دانشکده علوم انسانی، گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری (نویسنده مسئول)

۲- استادیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بزرگمهر قزوین، قزوین، ایران

۳- دانش آموخته دانشگاه مراغه / دانشکده علوم انسانی / گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری

Email : e.sami1361@gmail.com- Tel: 09141784088

چکیده

اوقات فراغت به‌طور معمول به‌عنوان فعالیتی آزادانه و لذت‌بخش محسوب می‌شود که بخش قابل توجهی از برنامه‌های روزانه‌ی نوجوانان و جوانان را تشکیل می‌دهد و به رشد و رفاه عمومی آن‌ها کمک قابل توجهی می‌کند. بنابراین شناسایی الگوهای مختلف اوقات فراغت، عوامل مؤثر بر آن و برنامه‌ریزی مناسب در این زمینه می‌تواند تضمینی برای الگوی آینده‌ی سلامت بزرگسالان باشد. در این راستا، پژوهش حاضر با هدف بررسی نحوه گذران اوقات فراغت و عوامل مؤثر بر آن در بافت‌های مختلف شهر اردبیل نگارش شده است. روش تحقیق در پژوهش حاضر آمیخته (کمی-کیفی) با هدف کاربردی و ماهیت توصیفی-تحلیلی می‌باشد که در راستای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون‌های تی تک‌نمونه‌ای، تحلیل واریانس یک‌طرفه، آزمون توکی، دانکن و پیرسون در نرم‌افزار SPSS استفاده شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که پنج مؤلفه‌ی گوش دادن به موسیقی، استراحت، فعالیت‌های ورزشی، مطالعه و طبیعت‌گردی در بافت جدید، مؤلفه‌ی مسافرت در بافت غیررسمی و مؤلفه‌های گوش دادن به موسیقی و شرکت در کلاس‌های متفرقه در بافت قدیم بیشترین الگوی فراغت نوجوانان و جوانان را شامل می‌شوند. همچنین نتایج نشان می‌دهد که اختلاف معناداری بین سه بافت شهری مورد مطالعه در نحوه گذران اوقات فراغت نوجوانان و جوانان شهر اردبیل وجود دارد. در این بین، نوجوانان و جوانان بافت قدیم از الگوهای متنوع‌تر گذران اوقات فراغت برخوردار بوده‌اند. در نهایت نتایج آزمون پیرسون نیز نشان می‌دهد که بین شاخص‌های عوامل فردی و زمینه‌ای با نحوه گذران اوقات فراغت در شهر اردبیل رابطه معنی‌داری در سطح اطمینان ۹۵ درصد وجود دارد.

واژگان کلیدی: اوقات فراغت، نوجوان و جوان، بافت شهری، اردبیل.

An analysis of how teenagers and young people spend their leisure time and the factors affecting it in the urban textures of Ardabil

Ebrahim Sami^{1*} Ahmad Asadi² Fatemeh Ghahramani³

1 Assistant Professor, University of Maragheh / Faculty of Humanities / Department of Geography and Urban Planning

2. Assistant Professor, Department of Geography and Urban Planning, Faculty of Humanities, Bozorgmehr Qaenat University, Qaen, Iran

3. Graduate of Maragheh University / Faculty of Humanities / Department of Geography and Urban Planning

* Email: e.sami1361@gmail.com

Received: August 2024 Accepted: November 2024

DOI: <http://doi.org/10.22034/jprd.2024.62895.1114>

Abstract

Leisure time is usually considered as a free and enjoyable activity that forms a significant part of the daily programs of teenagers and young people and contributes significantly to their growth and general well-being. Therefore, identifying different patterns of leisure time, factors affecting it and proper planning in this field can be a guarantee for the future pattern of adult health. In this regard, the present research was written with the aim of investigating the way of spending leisure time and the factors affecting it in different textures of Ardabil city. The research method in the current research is mixed (quantitative-qualitative) with applied purpose and descriptive-analytical nature, in line with data analysis, one-sample t-tests, one-way analysis of variance, Tukey, Duncan and Pearson tests were used in SPSS software. The findings of the research show that the five components of listening to music, rest, sports activities, study and nature tourism in the new texture, the component of traveling in the informal texture and the components of listening to music and participating in various classes in the old texture are the most leisure patterns of teenagers and young people are included. Also, the results show that there is a significant difference between the three studied urban textures in the way teenagers and young people spend their leisure time in Ardabil city. In the meantime, teenagers and young people of the old texture have had more diverse patterns of spending their free time. Finally, the results of the Pearson test also show that there is a significant relationship at the 95% confidence level between the indicators of individual and contextual factors with the way of spending leisure time in Ardabil city.

Keywords: Leisure time, Teenagers and young people, Urban texture, Ardabil.

مقدمه

رابطه‌ی بین جوانان و خطر از دیرباز مورد توجه افکار عمومی و محققان رشته‌های مختلف بوده (Panarese and Mingo, 2020: 2) و در جهان کنونی با افزایش استفاده از رسانه‌های اجتماعی در بین جوانان و نوجوانان، رفتارهای اوقات فراغت آن‌ها تغییر شکل یافته است. زیرا این نوع فراغت‌ها سبب بروز رفتارهای بی‌تحرک در جوانان و نوجوانان گردیده، در حالی که فعالیت بدنی به شدت بر سلامت جوانان و نوجوانان تأثیرگذار است. این مشکلات به یک نگرانی همه‌گیر جهانی تبدیل شده است (Nyambuga and Ogwen, 2014:1; Cabanas-Sanchez et al, 2018: 70; Chaput et al, 2020:2). این مسائل همزمان با مسائلی چون؛ فشارهای ناشی از جهانی شدن، مصرف‌گرایی، کالایی شدن و تغییرات سریع اجتماعی، اقتصادی و تکنولوژیکی و بحران‌های فراگیر جهانی مثل جدیدترین مورد آن همه‌گیری کووید ۱۹ که اختلالات قابل توجهی در زندگی میلیون‌ها نفر ایجاد کرده رخ می‌دهد، به‌ویژه بر جوانان و نوجوانان تأثیر می‌گذارد (Abbott-Chapman and Robertson, 2015:2; Ettekal and Agans, 2020:1). به عبارتی جوانی و نوجوانی مبنای الگوی آینده‌ی سلامت بزرگسالان است. همچنین نوجوانی و جوانی زمانی است که افراد خارج از خانه اهمیت بیشتری پیدا می‌کنند. بنابراین، اوقات فراغت می‌تواند تأثیر بیشتری بر زندگی نوجوانان و جوانان داشته باشد. از آنجا که اوقات فراغت بخش بزرگ و مهم از زندگی نوجوانان و جوانان را شامل می‌شود، مکان‌هایی که اوقات فراغت خود را سپری می‌کنند، مانند باشگاه‌های ورزشی، سازمان‌های فرهنگی و مراکز جوانان، مراکز رشد جوانان و ... می‌توانند به‌عنوان محیط‌های بالقوه برای ارتقاء رفتارهای سالم تلقی شوند (Fredriksson et al, 2018:72). همچنین اوقات فراغت به‌طور معمول از نظر محققان به‌عنوان فعالیت‌های آزادانه و لذت‌بخشی است که در زمان اختیاری فرد دنبال می‌شود. نوجوانی و جوانی (که دهه‌ی دوم و سوم زندگی تعریف می‌شوند) یک دوره‌ی تکاملی است که در آن استقلال فراینده به تصمیم‌گیری مستقل دامن می‌زند. این استقلال، آزادی و اوقات فراغت در دسترس نوجوانان و جوانان در مناطق مختلف جهان با توجه به شرایط فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی- سیاسی حاکم بر کشورهای مختلف متفاوت است (Pavlova and Silbereisen, 2015:4). از طرفی اوقات فراغت بخش قابل توجهی از برنامه‌های روزانه‌ی نوجوانان و جوانان را تشکیل می‌دهد و به رشد و رفاه عمومی آن‌ها کمک قابل توجهی می‌کند، گذران وقت در خارج و طبیعت به نوجوانان و جوانان اجازه می‌دهد فعالیت بدنی روزانه‌ی بیشتری داشته باشند و همچنین مشارکت این گروه‌ها (جوانان و نوجوانان) در اوقات فراغت می‌تواند مشارکت در فعالیت‌های غیررسمی و بدون ساختار تا فعالیت‌های سازمان‌یافته باشد. فعالیت‌های سازمان‌دهی شده در اوقات فراغت اغلب در زمینه‌هایی انجام می‌شود که برای تقویت نقاط قوت نوجوانان و جوانان کافی است، بنابراین رشد مثبت آن‌ها را ارتقاء می‌بخشد (Badura et al, 2020:2; Moore et al, 2021:628). زیرا نشان‌دهنده‌ی مکانی برای اوقات فراغت و انتخاب‌های معنی‌دار است. اندیشمندان علوم اجتماعی دو نوع تفریح را از هم متمایز می‌کنند. از یک‌سو، اوقات فراغت سازنده شامل فعالیت‌های ساختارمندی است که نیاز به تعهد طولانی‌مدت (مانند تعلق به باشگاه‌های ورزشی یا مذهبی) دارد این اثر محافظتی در برابر اجتناب از رفتارهای خطرناک دارد. از سوی دیگر، اوقات فراغت غیرسازنده فعالیت‌های بدون ساختار مانند تماشای تلویزیون یا گشت و گذار در اینترنت است و بیشتر مربوط به رفتارهای مخاطره‌آمیز است (Reparaz and Vidaurreta, 2020:2). ذکر این نکته ضروری است که فراغت جوانان از دیرباز به دلیل ارتباط آن با انواع مختلف رفتارهای مخاطره‌آمیز موضوع مهمی بوده است. مطالعات متعدد نشان می‌دهد که نحوه‌ی گذران اوقات فراغت با نحوه‌ی مشارکت جوانان در رفتارهای مشکل‌دار (انحرافی) مانند سوءمصرف الکل و مواد مخدر، قلدری و اقدامات بزهکارانه ارتباط دارد (Videnovic et al, 2010:201). بنابراین تحلیل نحوه‌ی گذران اوقات فراغت نوجوانان و جوانان و شناسایی عوامل مؤثر بر آن در شهرها می‌تواند مقدمات تعریف برنامه‌های اجرایی مناسب برای این اقشار را فراهم سازد. از این‌رو، با توجه به اهمیت موضوع تحقیق حاضر با هدف بررسی و تحلیل نحوه‌ی گذران اوقات فراغت نوجوانان و جوانان و عوامل مؤثر بر آن در بافت‌های شهری اردبیل نگارش شده است.

به‌طور کلی می‌توان عنوان کرد که یکی از معضلات مهمی که بسیاری از شهرهای کشورهای جهان‌سومی و در حال توسعه مثل ایران با آن روبه‌رو هستند مسئله‌ی نبود یا کمبود امکانات فراغتی است. شهر اردبیل نیز همانند بیشتر شهرهای ایران در این زمینه با مشکلات زیادی مواجه است. یکی از اساسی‌ترین مشکلات آن، چگونگی و میزان گذران اوقات فراغت نوجوانان و جوانان است. به عبارتی بیشتر افراد اوقات فراغت خود را در شبکه‌های مجازی می‌گذرانند. بدین منظور در این تحقیق سه بافت قدیم، جدید و غیررسمی شهر اردبیل

مورد بررسی قرار گرفته است تا ضمن شناسایی الگوهای گذران اوقات فراغت و عوامل تأثیرگذار بر آن، شناخت جامعی از وضعیت موجود شهر حاصل آید و مقدمات برنامه‌ریزی در ابعاد اجتماعی، فرهنگی و کالبدی فراهم شود. با توجه به اهداف مدنظر، پاسخ‌گویی به سؤال‌های زیر اساس کار تحقیق حاضر می‌باشد:

- نحوه‌ی گذران اوقات فراغت نوجوانان و جوانان در بافت‌های مختلف شهر اردبیل به چه صورتی است؟
- عوامل مؤثر بر شکل‌گیری الگوهای گذران اوقات کدامند؟

پیشینه تحقیق

گذران اوقات فراغت موضوعی است که در سال‌های اخیر مطالعات و پژوهش‌های متعددی را به خود اختصاص داده است. با این حال، پژوهش جامعی که به شناسایی نحوه‌ی گذران اوقات فراغت نوجوانان و جوانان در بافت‌های مختلف شهری و عوامل مؤثر بر آن بپردازد، خلاً پژوهش‌های گذشته و نوآوری پژوهش حاضر تلقی می‌شود. در ادامه به برخی از پژوهش‌های مرتبط با موضوع پرداخته می‌شود.

منصوری و همکاران (۱۴۰۰)، در پژوهشی با عنوان مدل پارادایمی گذران اوقات فراغت دانشجویان، به تدوین الگوی اوقات فراغت دانشجویان پرداخته‌اند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که با در نظر گرفتن فعالیت‌های فراغتی به‌عنوان مقوله محوری، شش عامل شامل پیش‌رانه‌ها، عوامل فردی، عوامل محیطی و اجتماعی، عوامل دولتی، عوامل مدیریتی و چالش‌ها بر انتخاب فعالیت‌های فراغتی تأثیر می‌گذارند. همچنین برای بهبود فعالیت‌های فراغی دانشجویان بایستی این شش عامل مورد توجه قرار گیرند. میرجهانیان و همکاران (۱۴۰۱)، در پژوهش خود به تدوین مدل مفهومی گذران اوقات فراغت با نقش واسطه‌گری انطباق‌پذیری بالای مسیر شغلی در نوجوانان پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که عوامل اوقات فراغت در دو مضمون اصلی کدگذاری شده است که عبارتند از ۱- رضایت از اوقات فراغت که شامل فاکتورهای مثبت فردی، فاکتورهای مثبت خانوادگی و فاکتورهای مثبت اجتماعی و ۲- عدم رضایت از اوقات فراغت شامل فاکتورهای منفی فردی، فاکتورهای منفی خانوادگی و فاکتورهای منفی اجتماعی. داودی و همکاران (۱۴۰۱)، در پژوهش خود به ارائه الگوی اوقات فراغت جوانان در شهرک‌های سازمانی وزارت دفاع پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که ابعاد مختلف فرهنگی، زیرساختی، مشارکتی، مدیریت اثربخش، توجه به مباحث حقوقی، توسعه فضای گفت‌وگو، عوامل فرهنگی، عدالت توزیعی، مدیریت منابع انسانی، بهره‌وری اوقات فراغت، عوامل جمعیت‌شناختی، درآمدزایی و مدیریت فناوری اطلاعات در ارائه الگوی اوقات فراغت جوانان مؤثر می‌باشند. ابراهیمی و سخائی (۱۴۰۱)، در مطالعه‌ای تحت عنوان واکاوی تجربه‌ی زیسته‌ی گذران اوقات فراغت جوانان، پیش و پس از شیوع کرونا به این نتایج دست یافته‌اند که تغییر الگوی فراغت و فعالیت‌های فراغتی مشارکت‌کنندگان قبل و بعد از شیوع بیماری کرونا، افزایش زمان فراغت، ثبات نسبی نوع فعالیت فراغتی و تغییر در محل گذران فراغت، افزایش محتوای فرهنگی و هنری در فعالیت‌های فراغتی، افزایش فعالیت‌های مشارکتی در امور منزل، افزایش انگیزه و آگاهی برای فراهم کردن امکانات گذران اوقات فراغت در خانه و تغییر سبک استفاده از فضای مجازی از مهمترین تفاوت‌های این دو دوره در گذران اوقات فراغت است. سپهریان و همکاران (۱۴۰۲)، در پژوهشی تحت عنوان طراحی مدل کیفی عوامل مؤثر بر نهادینه‌سازی اوقات فراغت ورزشی در شیوه‌ی زندگی جوانان ایران به این نتایج دست یافته‌اند که آگاهی از عوامل مؤثر بر نهادینه‌سازی اوقات فراغت ورزشی در زندگی جوانان ایرانی بوده و می‌تواند منبعی کاربردی و جامع برای رفع محدودیت‌های اوقات فراغت ورزشی جوانان و ترویج ورزش در اوقات فراغت جوانان ایرانی برای مسئولان نهادهای مرتبط با ورزش و جوانان باشد. یآوری و شیخ‌الاسلامی (۱۴۰۲)، در پژوهشی با عنوان تحلیل و ارزیابی کیفیت در فضاهای باز شهری برای گذران اوقات فراغت، شهر اراک را مورد بررسی قرار داده‌اند. نتایج نشان می‌دهد که نماگرهای «وجود محوطه‌ها و امکانات بازی و هیجانات برای همه‌ی سنین» و «وجود و شرایط فضاهای دنج و خلوت و امکانات ایجاد آسایش اقلیمی» در ارتقای کیفیت فضاهای باز شهری برای گذران اوقات فراغت، از مؤثرترین نماگرها هستند. همچنین در فضاهای باز مورد مطالعه در شهر اراک، فضای «شهربازی لاله» و «پارک شهدای گمنام» به‌ترتیب رتبه‌های اول و دوم را برای گذران اوقات فراغت کسب کرده‌اند. آپیک و دورانوویچ^۱ (۲۰۱۴)، در پژوهش خود به بررسی اوقات فراغت جوانان بر مبنای ویژگی‌های اجتماعی-جمعیتی پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که

تفاوت‌های جنسی و سنی در نحوه‌ی گذراندن اوقات فراغت با توجه به ویژگی‌های اجتماعی-جمعیتی وجود دارد. به‌ویژه ویژگی‌های اجتماعی خانوارها در این زمینه نقش اساسی دارد. لایبرگتس^۱ و همکاران (۲۰۱۵)، در پژوهشی به بررسی نقش اوقات فراغت و بزهکاری در مصرف مکرر حشیش و مسیرهای وابستگی در میان جوانان پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که مصرف‌کنندگان مکرر حشیش در فعالیت‌های اوقات فراغت زندگی نسبتاً معمولی دارند و به‌طور کلی به دور از خرده فرهنگ بزهکار می‌باشند. فریدریکسون^۲ و همکاران (۲۰۱۸)، در پژوهشی به بررسی مراکز اوقات فراغت جوانان به‌عنوان محیط‌های ارتقاءدهنده‌ی سلامتی پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که مراکز جوانان زمینه‌های ارتقاء سلامت، ایجاد محیط‌های حمایتی، تقویت و توسعه‌ی مهارت‌های شخصی را موجب می‌شود. همچنین برای دستیابی به این نتایج نیاز به تنوع و ترکیبی از فعالیت‌های مختلف ساختاریافته و بدون ساختار در اوقات فراغت وجود دارد زیرا پیشینه و وضعیت زندگی جوانان در مشارکت آن‌ها در فعالیت‌های اوقات فراغت نقش دارد. لازکانو^۳ و همکاران (۲۰۲۱)، در پژوهشی با عنوان اهمیت خودمدیریتی در فعالیت‌های اوقات فراغت جوانان به بررسی این مسئله پرداخته‌اند که خودمدیریتی جوانان در فعالیت‌های تفریحی گروه همسالان منجر به رضایت بیشتری از آن‌ها می‌شود؟ نتایج نشان می‌دهد که پذیرفتن مسئولیت سازماندهی یک فعالیت با لذت بیشتر و رضایت بیشتر از فعالیت جوانان ارتباط دارد و همچنین اهمیت فعالیت را در زندگی آن‌ها افزایش می‌دهد. ما^۴ و همکاران (۲۰۲۲)، در مطالعه‌ای با عنوان اوقات فراغت بی‌تحرك و خطر خودکشی در میان نوجوانان و جوانان خانوارهای با درآمد کم و متوسط به این نتایج رسیده‌اند که مقادیر بیشتری از اوقات فراغت بی‌تحرك با افکار خودکشی، برنامه‌ریزی و تلاش در میان نوجوانان و جوانان مرتبط است. نوجوانان و جوانان باید کمتر از ۲ ساعت در روز از زمان کم تحرکی خود را صرف فعالیت بدنی کنند تا احتمال خودکشی کاهش یابد. تاراگونا-کاماچو^۵ و همکاران (۲۰۲۳)، در پژوهشی تحت عنوان تحلیل کیفی در مورد خشونت مبتنی بر جنسیت در میان مصرف‌کنندگان جوان الکل در زمان‌های اوقات فراغت به این نتایج دست یافته‌اند افرادی که در زمان‌های اوقات فراغت به مصرف الکل می‌پردازند بیشتر در معرض خشونت مبتنی بر جنسیت قرار دارند. آپلویست-اشمیدلچنر^۶ و همکاران (۲۰۲۴)، در پژوهشی تحت عنوان اثر فعالیت بدنی اوقات فراغت بر عزت نفس در مردان جوان فنلاندی به این نتایج دست یافته‌اند که فعالیت بدنی اوقات فراغت فرصت‌های بیشتری برای افزایش عزت نفس در میان جوانان (به‌ویژه برای گروه‌های آسیب‌پذیر) فراهم می‌کند.

مبانی نظری

اوقات فراغت

در گذشته اوقات فراغت به معنای مجموعه فعالیت‌های ترکیب‌شده که آموزنده و آگاهی‌بخش بوده، در نظر گرفته می‌شد. امروزه اوقات فراغت را فرصتی برای پرداختن به بعضی از فعالیت‌ها خواه جدی یا نسبتاً غیرفعال که ضرورت‌های زندگی اقتضاء نکرده باشد، تعریف می‌نمایند (Praliya and Garg, 2019:94). همچنین، در گذشته زمان اختصاص داده‌شده به اوقات فراغت بیشتر مختص ثروتمندان و طبقه‌ی مرفه جامعه بود اما پیشرفت‌های عصر جدید موجب شد تا علاوه بر کاهش بعد خانوار و افزایش امید به زندگی، بهره‌مندی از اوقات فراغت در کلیه‌ی سطوح جامعه به چشم بخورد. به‌طور کلی تمام فعالیت‌هایی که فرد هنگام کار نکردن انجام می‌دهد می‌تواند اوقات فراغت تلقی شود (Anic et al, 2017:504). اوقات فراغت عرصه‌ی ظهور و بروز سبک زندگی است. اوقات فراغت مفهوم عینی و گویاست که سبک زندگی و در نتیجه هویت را در گویاترین و محسوس‌ترین شکل خود بیان می‌دارد. گوناگونی فراوان در این اوقات آن‌ها را به ابزار مناسبی برای درک شیوه‌ی زندگی تبدیل می‌کند (Cerin and Leslie, 2008:2597). اوقات فراغت و نحوه‌ی گذران آن از مباحثی است که بعد از انقلاب صنعتی به موضوعی مهم تبدیل شده است و پس از انقلاب صنعتی، دسترسی فزاینده‌ی انسان به فناوری‌های جدید باعث شده است، اوقات فراغت در هفته تا حدود دو برابر افزایش یابد (ناکوئی درگری و نیکخواه، ۱۹۸۰:۱۳۹۵).

1- Liebrechts

2 - Frederickson

3 - Lazkano

4 - Ma

5- Tarragona-Camacho

6- Appelqvist-Schmidlechner

چاب^۱ (۱۹۸۱)، با توصیف اوقات فراغت به منزله‌ی فعالیتی متمایز از کار، به عنوان هدف به آن نگاه می‌کند. بر اساس نظر کتر^۲ و همکاران (۱۹۹۹)، اوقات فراغت در هر روش و مفهومی مورد تعریف قرار گیرد، یکی از معرف‌های سبک زندگی به شمار می‌رود. به عبارتی اوقات فراغت و نحوه گذران آن یکی از شاخص‌های اساسی سبک زندگی است و شیوه‌ی زندگی افراد نیز معمولاً خود را در گذران اوقات فراغت نشان می‌دهد (Bayart et al, 2020:2). جرج لندبرگ^۳ (۲۰۰۰)، در تعریف این مفهوم بیان می‌کند که وقت فراغت نقطه مقابل تمام اوقات مصروف به آن فعالیت‌هایی است که به طور کلی وسیله‌هایی برای رسیدن به هدف‌های دیگرند، نه هدف‌های خود به خودی. ژو دومازی^۴ (۲۰۰۴)، فراغت را فعالیتی هدفمند تعریف می‌کند که به وسیله‌ی انتخاب شخص انجام می‌شود و فردیت شخص را تکامل می‌بخشد. پائل ویس^۵ (۲۰۰۷)، نیز وقت فراغت را بخشی از وقت روزانه‌ی آدمی می‌داند که در مقابل نیازهای ضروری به کار گرفته نمی‌شود (Peng et al, 2021:4). در مجموع می‌توان گفت که نکات مشترک در تعاریف مختلف اوقات فراغت شامل مواردی چون: یک- اوقات فراغت مخصوص قسمتی از اوقات آزاد فرد است نه زمان کار، دو- افزایش اهمیت مسئله‌ی اوقات فراغت با پیشرفت صنعت و تکنولوژی، سه- انتخابی و آزاد بودن نحوه گذران اوقات فراغت برای افراد، چهار- نتیجه‌ی گذران اوقات فراغت، نوعی رضایت خاطر، آرامش و رفع خستگی خواهد بود و پنج- فعالیت‌های مربوط به اوقات فراغت بسته به فراغت‌گر تعریف می‌شود (سازمان ملی جوانان، ۱۳۹۱:۱۳).

تقسیم‌بندی اوقات فراغت

اوقات فراغت را می‌توان به شیوه‌های گوناگونی تقسیم‌بندی کرد. نظر به اینکه چه عواملی را مبنای تقسیم‌بندی قرار دهیم می‌توانیم تقسیم‌بندی‌های متفاوتی ارائه دهیم. در ادامه به برخی از تقسیم‌بندی‌های اوقات فراغت پرداخته می‌شود.

الف) اگر محل و مکان را مبنای تقسیم‌بندی قرار دهیم می‌توانیم دو حالت کلی را تفکیک کنیم:

یک- منزل: زمان فراغتی که در منزل سپری می‌شود. مثل تماشای تلویزیون، دو- خارج از منزل: زمان فراغتی که در خارج از منزل سپری می‌شود. مثل رفتن به سینما، گردش در پارک.

ب) اگر زمان را مبنای تقسیم‌بندی قرار دهیم می‌توانیم حالت‌های مختلفی را نشان دهیم مثل:

یک- اوقات فراغت لحظه‌ای: مثل ساعات تفریح مدارس که معلم و شاگرد می‌توانند هر فعالیت‌هایی را در این وقت انجام دهند. دو- اوقات فراغت روزانه: زمان فراغتی که پس از کار روزانه به وجود می‌آید و در همه‌جا معمول است.

مک‌گراوهیل^۶ (۲۰۰۵)، اوقات فراغت را به سه دسته تقسیم می‌کند که عبارتند از: فعالیت‌های مربوط به مطالعه و یادگیری، فعالیت‌های غیر از مطالعه و آموزش (مثل ورزش) و فعالیت‌هایی که می‌توانند به نحوه مفیدتری انجام شوند. افزون بر تقسیم‌بندی‌های فوق، می‌توان تقسیم‌بندی‌های دیگر بر مبنای جنس، شغل، رد مراتب شغلی فردی و گروهی ارائه کرد. فراغت فردی: مثل تماشای تلویزیون، مطالعه کتاب و ... و فراغت گروهی: مثل رفتن به سینما، ورزش‌های گروهی و ... (سازمان ملی جوانان، ۱۳۹۱:۱۷).

اهمیت و ضرورت اوقات فراغت

اوقات فراغت برای خودشکوفایی، تجربه و آزادی شخصی، بیان اجتماعی، روابط و تعاملات اجتماعی فرصت مناسبی است (Kelly, 2012:39). به عبارتی، اهمیت اوقات فراغت به حدی است که رضایت از آن یکی از عوامل تأثیرگذار در رضایت از زندگی و کیفیت زندگی است (Lapa, 2013:1986). در همین راستا، توسعه‌ی فعالیت‌های اوقات فراغتی در صورتی که در راستای سیاست‌ها و اهداف متصور از آن باشد، می‌تواند به ارتقا وضعیت اجتماعی و فرهنگی کشورها منجر گردد. این مسئله سبب گردیده است تا تلاش‌های مدونی

1- Chubb

2- Katz

3- George Landberg

4- Zhou Domazieh

5- Paul Wise

6- McGrawHill

در جوامع پیشرفته و در حال توسعه جهت بهبود شرایط اوقات فراغت همواره وجود داشته باشد (Hartman et al, 2020:157). فراغت و متناسب سازی برنامه های آن با نیازهای جوامع و گروه های مختلف اجتماعی یکی از نگرانی های همیشگی دولت ها بوده است که در این بین توجه به اوقات فراغت جوانان به عنوان عوامل رشد هر جامعه از اهمیت خاصی برخوردار می باشد (Sikes et al, 219:1244).

عوامل تأثیرگذار بر اوقات فراغت

عواملی مختلفی بر انتخاب نوع و نحوه ی گذران اوقات فراغت دخیل می باشند. بسیاری از عوامل مجزا از یکدیگر و درعین حال مرکب و اغلب مرتبط با یکدیگر هستند که بر نحوه و نوع انتخاب مردم درباره شرکت در فعالیت های اوقات فراغت تأثیر می گذارند. از جمله عوامل اثرگذار بر پرداختن به اوقات فراغت را می توان به ترتیب عوامل ساختاری، عوامل فردی و در نهایت عوامل بین فردی در نظر گرفت (Du and Martin, 2021:3). در یک دسته بندی جامع تر عوامل تأثیرگذار بر انتخاب نحوه ی گذران اوقات فراغت به شرح زیر است: یک- عوامل شخصی و خانوادگی مانند: «سن»، «جنسیت» و «شغل»، دو- موقعیت اجتماعی از نظر درآمد و تحصیلات، سه- طرز فکر و استنباط شخصی از اوقات فراغت، چهار- امکانات محیطی: دسترسی به امکانات مورد نیاز و مدیریت اوقات فراغت جامعه (Suh et al, 2017:538; Sturm and Cohen, 2019:4; Yamashita et al, 2018:357).

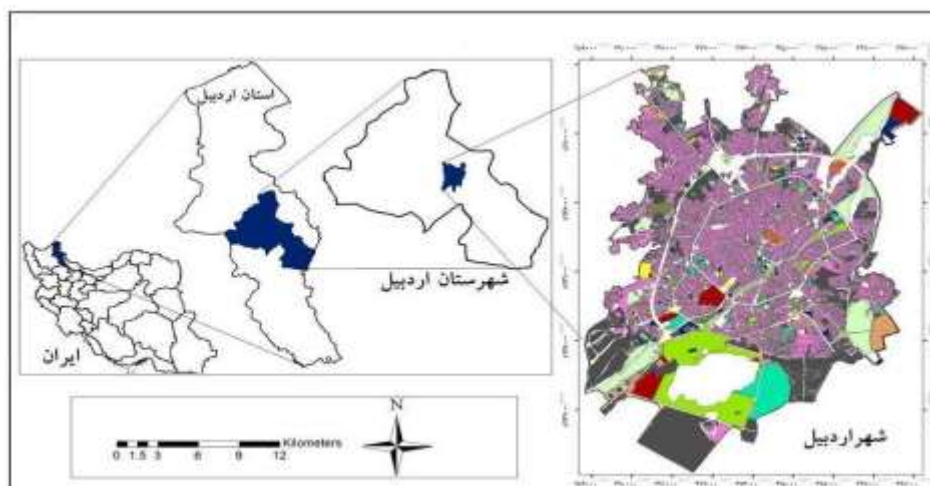
داده و روش ها

پژوهش حاضر از نظر نوع آمیخته (کمی-کیفی)، از نظر هدف کاربردی و از حیث ماهیت و روش، توصیفی-تحلیلی است. بر این اساس، در این پژوهش سعی شده است علاوه بر، تصویرسازی درست از مفهوم اوقات فراغت، نحوه ی گذران اوقات فراغت نوجوانان و جوانان شهر اردبیل مورد بررسی قرار گرفته و نگرش واقع گرایانه ای از آن ارائه گردد. برای گردآوری اطلاعات از روش های کتابخانه ای (منابع اینترنتی، کتب، مقالات و ...) و روش های میدانی (پرسشنامه و مصاحبه محقق ساخته و بازدید میدانی) استفاده شده است. جامعه ی آماری پژوهش حاضر شامل جوانان و نوجوانان^۱ شهر اردبیل است (۱۰ تا ۲۵ سال) که بر مبنای سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ برابر با ۸۰۴۸۲ نفر می باشند و حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران ۳۸۴ نفر تعیین شده است. همچنین دسترسی به آنها بر مبنای الگوی تصادفی ساده در سه بافت شهر اردبیل (قدیم، جدید و غیررسمی) بوده است. به عبارتی از هر بافت ۱۲۸ پرسشنامه جمع آوری گردیده است. به منظور تجزیه و تحلیل داده ها نیز از آزمون های تی تک نمونه ای، تحلیل واریانس یک طرفه، آزمون توکی، دانکن و پیرسون در نرم افزار SPSS استفاده شده است. همچنین روایی پرسشنامه توسط اساتید و نخبگان مورد تأیید قرار گرفته و برای بررسی پایایی سؤالات از آلفای کرونباخ استفاده شده و مقدار آن ۰/۷۷۴ به دست آمده که این مقدار نشان دهنده ی قابلیت اعتماد بالای سؤالات بوده است.

معرفی محدوده ی مورد مطالعه

شهر اردبیل مرکز استان و شهرستان اردبیل می باشد. این شهر در شمال غربی کشور و در موقعیت ریاضی ۳۸ درجه و ۱۵ دقیقه ی عرض شمالی و ۴۸ درجه و ۱۷ دقیقه ی طول شرقی واقع شده است و متوسط ارتفاع آن از سطح دریا ۱۳۴۵ متر می باشد.^۲ این شهر در میان کوه های تالش و سبلان استقرار یافته و دارای زمستان های سرد و تابستان های معتدل می باشد. جمعیت شهر اردبیل بر اساس نتایج نهایی سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، ۶۰۵۹۹۲ هزار نفر بوده است که از این جهت، هجدهمین شهر پرجمعیت ایران به شمار می رود.

^۱ - از نظر سازمان بهداشت جهانی گروه سنی ۱۰ تا ۱۵ سال نوجوان و ۱۵ تا ۲۵ سال جوان محسوب می باشد.
^۲ - سالنامه ی آماری استان اردبیل، ۱۳۹۴.



شکل (۱). موقعیت جغرافیایی شهر اردبیل

منبع: (نگارندگان، ۱۴۰۳)

تجزیه و تحلیل داده‌ها

وضعیت نحوه‌ی گذران اوقات فراغت نوجوانان و جوانان در بافت‌های شهری اردبیل

جهت تحلیل وضعیت نحوه‌ی گذران اوقات فراغت نوجوانان و جوانان در بافت‌های شهری اردبیل (قدیم، جدید و غیررسمی) از آزمون T تک نمونه‌ای استفاده شده است. همچنین در این تحقیق به منظور بررسی تساوی متغیرها در آزمون تی از عدد ۳ (متوسط) استفاده شده است.

نتایج آزمون T تک نمونه‌ای در بافت جدید شهر اردبیل نشان می‌دهد که پنج مؤلفه‌ی گوش دادن به موسیقی، استراحت، فعالیت‌های ورزشی، مطالعه‌ی کتاب، روزنامه و مجله و طبیعت‌گردی از الگوهای گذران اوقات فراغت نوجوانان و جوانان محسوب می‌شوند و بین حد مبنا (۳) و مقدار محاسبه‌شده‌ی میانگین این مؤلفه‌ها اختلاف معناداری وجود ندارد «سطح معنی‌داری به‌دست آمده بیشتر از آلفا در سطح ۵ درصد می‌باشد ($\text{Sig} > 0/05$)». همچنین نتایج آزمون T تک نمونه‌ای سایر مؤلفه‌ها نشان می‌دهد که بین حد مبنا (۳) و مقدار محاسبه‌شده‌ی میانگین آنها اختلاف معناداری وجود دارد «سطح معنی‌داری به‌دست آمده کمتر از آلفا در سطح ۵ درصد می‌باشد ($\text{Sig} > 0/05$)».

بنابراین پنج مؤلفه‌ی گوش دادن به موسیقی، استراحت، فعالیت‌های ورزشی، مطالعه‌ی کتاب، روزنامه و مجله و طبیعت‌گردی از دید جامعه‌ی نمونه، بیشترین الگوی گذران اوقات فراغت نوجوانان و جوانان در بافت جدید شهر اردبیل را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول (۱). آزمون T تک نمونه‌ای نحوه‌ی گذران اوقات فراغت پاسخگویان ساکن در بافت جدید

مقدار متوسط=۳							مؤلفه‌های نحوه‌ی گذران اوقات فراغت
میزان اختلاف در سطح اطمینان ۹۵ درصد		اختلاف از میانگین	سطح معنی‌داری (Sig)	مقدار آماره t	انحراف معیار	میانگین	
حد بالا	حد پایین						
-۰/۱۵	-۰/۸۵	-۰/۵۰۰	۰/۰۰۷	-۲/۹۲۱	۰/۹۳۸	۲/۵۰	تماشای تلویزیون
-۰/۰۵	-۰/۸۸	-۰/۴۶۷	۰/۰۲۸	-۲/۳۱۱	۱/۱۰۶	۲/۵۳	جستجو در فضای مجازی
۰/۶۰	-۰/۴۰	۰/۱۰۰	۰/۶۸۷	۰/۴۰۶	۱/۳۴۸	۳/۱۰	گوش دادن به موسیقی
۰/۶۲	-۰/۰۹	۰/۲۶۷	۰/۱۳۳	۱/۵۴۷	۰/۹۴۴	۳/۲۷	استراحت
۰/۷۸	-۰/۳۸	۰/۲۰۰	۰/۴۸۳	۰/۷۱۱	۱/۵۴۰	۳/۲۰	مطالعه‌ی کتاب، روزنامه و مجله
-۰/۱۰	-۰/۸۳	-۰/۴۶۷	۰/۰۱۴	-۲/۶۲۶	۰/۹۷۳	۲/۵۳	دیدار با دوستان و آشنایان
-۰/۸۳	-۱/۵۷	-۱/۲۰۰	۰/۰۰۰	-۶/۵۹۵	۰/۹۹۷	۱/۸۰	رفتن به پارک
-۱/۴۰	-۱/۹۳	-۱/۶۶۷	۰/۰۰۰	-۱۲/۸۳۶	۰/۷۱۱	۱/۳۳	رفتن به سینما و تئاتر
-۰/۵۲	-۱/۴۱	-۰/۹۶۷	۰/۰۰۰	-۴/۴۵۵	۱/۱۸۹	۲/۰۳	گشت و گذار در خیابان و بازار
-۰/۴۹	-۱/۳۱	-۰/۹۰۰	۰/۰۰۰	-۴/۵۰۶	۱/۰۹۴	۲/۱۰	شرکت در کلاس‌های متفرقه (زبان، کامپیوتر و ...)
-۰/۵۲	-۱/۴۸	-۱/۰۰۰	۰/۰۰۰	-۴/۲۵۷	۱/۲۸۷	۲	فعالیت‌های فرهنگی، مذهبی و هنری
-۰/۱۹	-۱/۰۸	-۰/۶۳۳	۰/۰۰۷	-۲/۹۱۹	۱/۱۸۹	۲/۳۷	مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی
۰/۷۴	-۰/۳۴	۰/۲۰۰	۰/۴۵۵	۰/۷۵۷	۱/۴۴۸	۳/۲۰	فعالیت‌های ورزشی
۰/۳۰	-۰/۸۴	-۰/۲۶۷	۰/۳۴۸	-۰/۹۵۵	۱/۵۳۰	۲/۷۳	طبیعت‌گردی
-۰/۵۰	-۱/۲۳	-۰/۸۶۷	۰/۰۰۰	-۴/۸۷۸	۰/۹۷۳	۲/۱۳	مسافرت

منبع: (یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۳)

نتایج آزمون T تک نمونه‌ای در بافت غیررسمی شهر اردبیل نشان می‌دهد که تنها در مؤلفه‌ی مسافرت، نحوه‌ی گذران اوقات فراغت نوجوانان و جوانان بین حد مبنا (۳) و مقدار محاسبه‌شده‌ی میانگین این مؤلفه اختلاف معناداری وجود ندارد «سطح معنی‌داری به‌دست آمده بیشتر از آلفا در سطح ۵ درصد می‌باشد ($Sig > 0/05$)». همچنین نتایج آزمون T تک نمونه‌ای سایر مؤلفه‌ها نشان می‌دهد که بین حد مبنا (۳) و مقدار محاسبه‌شده‌ی میانگین آنها اختلاف معناداری وجود دارد «سطح معنی‌داری به‌دست آمده کمتر از آلفا در سطح ۵ درصد می‌باشد ($Sig > 0/05$)». بنابراین مؤلفه‌ی مسافرت از دید جامعه‌ی نمونه، بیشترین الگوی گذران اوقات فراغت نوجوانان و جوانان در بافت غیررسمی شهر اردبیل را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول (۲). آزمون T تک نمونه‌ای نحوه‌ی گذران اوقات فراغت پاسخگویان ساکن در بافت غیررسمی

مقدار متوسط=۳							مؤلفه‌های نحوه‌ی گذران اوقات فراغت
میزان اختلاف در سطح اطمینان ۹۵ درصد		اختلاف از میانگین	سطح معنی‌داری (Sig)	مقدار آماره t	انحراف معیار	میانگین	
حد بالا	حد پایین						
-۰/۴۶	-۱/۰۳	-۰/۷۴۵	۰/۰۰۰	-۵/۳۱۴	۱/۰۴۰	۲/۲۵	تماشای تلویزیون
-۰/۴۳	-۱/۰۹	-۰/۷۶۴	۰/۰۰۰	-۴/۶۵۵	۱/۲۱۷	۲/۲۴	جستجو در فضای مجازی
-۰/۱۶	-۰/۸۹	-۰/۵۲۷	۰/۰۰۶	-۲/۸۷۸	۱/۳۵۹	۲/۴۷	گوش دادن به موسیقی
-۰/۳۵	-۰/۹۲	-۰/۶۳۶	۰/۰۰۰	-۴/۴۵۰	۱/۰۶۰	۲/۳۶	استراحت
-۰/۸۰	-۱/۲۷	-۱/۰۳۶	۰/۰۰۰	-۸/۹۳۸	۰/۸۶۰	۱/۹۶	مطالعه‌ی کتاب، روزنامه و مجله
-۰/۲۲	-۰/۸۷	-۰/۵۴۵	۰/۰۰۱	-۳/۳۷۴	۱/۱۹۹	۲/۴۵	دیدار با دوستان و آشنایان
-۰/۵۹	-۱/۰۸	-۰/۸۳۶	۰/۰۰۰	-۶/۷۵۵	۰/۹۱۸	۲/۱۶	رفتن به پارک
-۱/۱۸	-۱/۶۶	-۱/۴۱۸	۰/۰۰۰	-۱۱/۷۳۴	۰/۸۹۶	۱/۵۸	رفتن به سینما و تئاتر
-۰/۵۹	-۱/۱۵	-۰/۸۷۳	۰/۰۰۰	-۶/۲۳۹	۱/۰۳۷	۲/۱۳	گشت و گذار در خیابان و بازار
-۰/۷۶	-۱/۳۲	-۱/۰۳۶	۰/۰۰۰	-۷/۴۲۱	۱/۰۳۶	۱/۹۶	شرکت در کلاس‌های متفرقه (زبان، کامپیوتر و...)
-۰/۵۴	-۱/۱۶	-۰/۸۵۵	۰/۰۰۰	-۵/۵۳۳	۱/۱۴۵	۲/۱۵	فعالیت‌های فرهنگی، مذهبی و هنری
-۰/۵۴	-۱/۰۶	-۰/۸۰۰	۰/۰۰۰	-۶/۱۱۷	۰/۹۷۰	۲/۲۰	مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی
-۰/۳۵	-۱/۰۳	-۰/۶۹۱	۰/۰۰۰	-۴/۱۱۵	۱/۲۴۵	۲/۳۱	فعالیت‌های ورزشی
-۰/۱۷	-۰/۸۱	-۰/۴۹۱	۰/۰۰۳	-۳/۱۱۵	۱/۱۶۹	۲/۵۱	طبیعت‌گردی
۰/۳۵	-۰/۲۴	۰/۰۵۵	۰/۷۰۹	۰/۳۷۵	۱/۰۷۹	۳/۰۵	مسافرت

منبع: (یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۳)

درنهایت نتایج آزمون T تک نمونه‌ای در بافت قدیم شهر اردبیل نشان می‌دهد که در دو مؤلفه‌ی گوش دادن به موسیقی و شرکت در کلاس‌های متفرقه (زبان، کامپیوتر و ...)، نحوه‌ی گذاران اوقات فراغت نوجوانان و جوانان بین حد مبنا (۳) و مقدار محاسبه‌شده‌ی میانگین این مؤلفه‌ها اختلاف معناداری وجود ندارد «سطح معنی‌داری به‌دست آمده بیشتر از آلفا در سطح ۵ درصد می‌باشد ($\text{Sig} > 0/05$)». همچنین برخی از مؤلفه‌ها مانند استراحت، مطالعه‌ی کتاب، روزنامه و مجله، دیدار با دوستان و آشنایان، رفتن به پارک، رفتن به سینما و تئاتر، مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی، فعالیت‌های ورزشی و مسافرت دارای سطح معنی‌داری به‌دست آمده‌ی بیشتر از آلفا در سطح ۵ درصد می‌باشند، اما با توجه به اینکه حد مطلوب یا حد مبنا عدد ۳ می‌باشد، نشان از اختلاف معنی‌دار میانگین این مؤلفه‌ها با حد مطلوب می‌باشد و عملکرد آنها در نحوه‌ی گذاران اوقات فراغت جوانان و نوجوانان بافت قدیم شهر اردبیل مورد پذیرش واقع نگردیده است. نتایج آزمون T تک نمونه‌ای سایر مؤلفه‌ها نیز نشان می‌دهد که بین حد مبنا (۳) و مقدار محاسبه‌شده‌ی میانگین آنها اختلاف معناداری وجود دارد «سطح معنی‌داری به‌دست آمده کمتر از آلفا در سطح ۵ درصد می‌باشد ($\text{Sig} > 0/05$)». بنابراین دو مؤلفه‌ی دو مؤلفه گوش دادن به موسیقی و شرکت در کلاس‌های متفرقه (زبان، کامپیوتر و ...) از دید جامعه‌ی نمونه، بیشترین الگوی گذران اوقات فراغت نوجوانان و جوانان در بافت قدیم شهر اردبیل را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول (۳). آزمون T تک نمونه‌ای نحوه‌ی گذران اوقات فراغت پاسخگویان ساکن در بافت قدیم

مقدار متوسط=۳						مؤلفه‌های نحوه‌ی گذران اوقات فراغت	
میزان اختلاف در سطح اطمینان ۹۵ درصد		اختلاف از میانگین	سطح معنی‌داری (Sig)	مقدار آماره t	انحراف معیار		
حد بالا	حد پایین						
-۰/۰۳	-۰/۶۵	-۰/۳۳۸	۰/۰۳۳	-۲/۱۷۷	۱/۲۵۳	۲/۶۶	تماشای تلویزیون
-۰/۲۳	-۰/۸۵	-۰/۵۳۸	۰/۰۰۱	-۳/۴۳۶	۱/۲۶۳	۲/۴۶	جستجو در فضای مجازی
۰/۵۷	-۰/۱۱	۰/۲۳۱	۰/۱۷۵	۱/۳۷۳	۱/۳۵۵	۳/۲۳	گوش دادن به موسیقی
۰/۱۶	-۰/۳۴	-۰/۰۹۲	۰/۴۶۴	-۰/۷۳۶	۱/۰۱۱	۲/۹۱	استراحت
۰/۲۶	-۰/۴۴	-۰/۰۹۲	۰/۶۰۰	-۰/۵۲۷	۱/۴۱۱	۲/۹۱	مطالعه‌ی کتاب، روزنامه و مجله
۰/۱۸	-۰/۵۵	-۰/۱۸۵	۰/۳۱۴	-۱/۰۱۴	۱/۴۶۷	۲/۸۲	دیدار با دوستان و آشنایان
۰/۱۴	-۰/۶۷	-۰/۲۶۲	۰/۲۰۱	-۱/۲۹۲	۱/۶۳۲	۲/۷۴	رفتن به پارک
۰/۰۳	-۰/۸۳	-۰/۴۰۰	۰/۰۶۷	-۱/۸۶۴	۱/۷۳۰	۲/۶۰	رفتن به سینما و تئاتر
-۰/۱۸	-۰/۸۷	-۰/۵۲۳	۰/۰۰۴	۳/۰۰۳	۱/۴۰۴	۲/۴۸	گشت و گذار در خیابان و بازار
۰/۵۹	-۰/۱۶	۰/۲۱۵	۰/۲۵۹	۱/۱۳۸	۱/۵۲۶	۳/۲۲	شرکت در کلاس‌های متفرقه (زبان، کامپیوتر و...)
-۰/۰۹	-۰/۷۷	-۰/۴۳۱	۰/۰۱۴	-۲/۵۳۷	۱/۳۶۹	۲/۵۷	فعالیت‌های فرهنگی، مذهبی و هنری
۰/۰۱	-۰/۶۶	-۰/۳۲۳	۰/۰۶۰	-۱/۹۱۷	۱/۳۵۹	۲/۶۸	مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی
۰/۳۰	-۰/۴۰	-۰/۰۴۶	۰/۷۹۲	-۰/۲۶۴	۱/۴۰۸	۲/۹۵	فعالیت‌های ورزشی
-۰/۰۴	-۰/۶۷	-۰/۳۵۴	۰/۰۲۹	-۲/۲۲۹	۱/۲۸۰	۲/۶۵	طبیعت‌گردی
۰/۱۸	-۰/۴۶	-۰/۱۳۸	۰/۳۹۳	-۰/۸۶۰	۱/۲۹۸	۲/۸۶	مسافرت

منبع: (یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۳)

تفاوت‌های الگوهای گذران اوقات فراغت نوجوانان و جوانان در بافت‌های شهری مختلف اردبیل

در این قسمت با استفاده از تحلیل واریانس یک‌طرفه و آزمون‌های دانکن و توکی، به بررسی تفاوت‌های وضعیت گذران اوقات فراغت نوجوانان و جوانان در سه بافت شهری اردبیل (جدید، غیررسمی و قدیم) پرداخته شده است. نتایج حاصل از آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه با توجه به جدول (۴) در سطح معنی‌داری ۰/۰۵، نشان می‌دهد، اختلاف معناداری بین سه بافت شهری مورد مطالعه در نحوه‌ی گذران اوقات فراغت نوجوانان و جوانان شهر اردبیل وجود دارد. همچنین با توجه به جدول شماره (۵)، آزمون دانکن و توکی، سه گروه را شناسایی کرده‌اند، که بافت قدیم در گروه سوم و با کسب بیشترین نمره ۲/۷۸۱ رتبه‌ی اول را در هر دو آزمون به خود اختصاص داده است، بافت جدید با نمره ۲/۴۵۵ در رتبه‌ی دوم و بافت غیررسمی در گروه اول و با کمترین نمره ۲/۲۵۳ در رتبه‌ی سوم قرار گرفته است. به عبارتی نوجوانان و جوانان بافت قدیم از الگوهای متنوع‌تری برای گذران اوقات فراغت استفاده می‌نمایند و نوجوانان و جوانان بافت غیررسمی دارای الگوهای گذران اوقات فراغت محدودتری می‌باشند. بافت جدید نیز مابین این دو بافت قرار دارد.

جدول (۴). تحلیل واریانس یک‌طرفه وضعیت گذران اوقات فراغت جوانان و نوجوانان

گذران اوقات فراغت نوجوانان و جوانان	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مجذور خطا	مقدار آماره	سطح معنی‌داری
Between Groups	۸/۴۸۱	۲	۴/۲۴۰	۱۸/۳۱۹	۰/۰۰۰
Within Groups	۳۴/۰۲۷	۱۴۷	۰/۲۳۱		
Total	۴۲/۵۰۷	۱۴۹			

منبع: (یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۳)

جدول (۵). نتایج آزمون توکی و دانکن برای مقایسه وضعیت گذران اوقات فراغت جوانان و نوجوانان در بافت‌های شهری

N	Subset for alpha = 0.05			نام محله	
	۳	۲	۱		
۱۲۸			۲/۲۵۳	غیررسمی	Tukey HSD ^{a,b}
۱۲۸		۲/۴۵۵		جدید	
۱۲۸	۲/۷۸۱			قدیم	
۱۲۸			۲/۲۵۳	غیررسمی	Duncan ^{a,b}
۱۲۸		۲/۴۵۵		جدید	
۱۲۸	۲/۷۸۱			قدیم	
–	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	Sig	

منبع: (یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۳)



شکل (۲). تحلیل فضایی تنوع الگوهای گذران اوقات فراغت نوجوانان و جوانان در بافت‌های شهری اردبیل

منبع: (یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۳)

بررسی عوامل مؤثر بر وضعیت الگوهای اوقات فراغت در بین نوجوانان و جوانان

در راستای تحلیل عوامل مؤثر بر وضعیت الگوهای اوقات فراغت در بین نوجوانان و جوانان و به عبارتی بررسی رابطه‌ی بین ویژگی‌های فردی و زمینه‌ای با نحوه‌ی گذران اوقات از روش «همبستگی پیرسون» استفاده گردیده است. بدین منظور در ویژگی‌های فردی از چهار مؤلفه‌ی سن، جنسیت، تحصیلات و وضعیت شغلی و در ویژگی‌های زمینه‌ای (اجتماعی) از چهار مؤلفه‌ی وضعیت شغلی و درآمدی سرپرست خانوار، پایگاه اجتماعی و فرهنگی خانوادگی، مالکیت خودرو و میزان دسترسی به فضاهای تفریحی (اعم از ورزش، فرهنگی، فضای سبز و ...) استفاده گردیده است.

نتایج حاصل از آزمون همبستگی پیرسون با توجه به جدول (۶) نشان می‌دهد که بین ویژگی‌های فردی و زمینه‌ای با نحوه‌ی گذران اوقات فراغت در شهر اردبیل رابطه معنی‌داری در سطح اطمینان ۹۵ درصد وجود دارد ($P < 0/05$).

جدول (۶). نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین ویژگی‌های فردی و زمینه‌ای با الگوهای گذران اوقات

نتایج	آزمون پیرسون	متغیرها	
۰/۵۶۲	Pearson Correlation	سن	فردی
۰/۰۱۳	Sig (2-tailed)		
۰/۸۲۵	Pearson Correlation	جنسیت	
۰/۰۰۱	Sig (2-tailed)		
۰/۵۱۸	Pearson Correlation	تحصیلات	
۰/۰۰۵	Sig (2-tailed)		
۰/۳۷۲	Pearson Correlation	وضعیت شغلی	
۰/۰۰۲	Sig (2-tailed)		
۰/۶۶۷	Pearson Correlation	وضعیت شغلی و درآمدی سرپرست خانوار	زمینه‌ای
۰/۰۱۶	Sig (2-tailed)		
۰/۴۷۶	Pearson Correlation	پایگاه اجتماعی و فرهنگی خانوادگی	
۰/۰۲۱	Sig (2-tailed)		
۰/۵۰۱	Pearson Correlation	مالکیت خودرو	
۰/۰۱۸	Sig (2-tailed)		
۰/۷۳۹	Pearson Correlation	دسترسی به فضاهای تفریحی (اعم از ورزش، فرهنگی، فضای سبز و ...)	
۰/۰۰۲	Sig (2-tailed)		

منبع: (یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۳)

بررسی تحلیلی از عوامل مؤثر بر وضعیت الگوهای اوقات فراغت در بین نوجوانان و جوانان در بافت‌های مختلف شهر اردبیل نیز نتایج زیر را نشان می‌دهد:

الف) عوامل (ویژگی‌های) فردی

در بین عوامل فردی بیشترین تأثیرگذاری بر الگوهای فراغت در بین نوجوانان و جوانان مربوط به جنسیت می‌باشد. به عبارتی مردان جوان در بهره‌مندی از الگوهای مختلف فراغت در شرایط بهتری قرار داشته‌اند. سن به‌عنوان یک متغیر مداخله‌گر و افزایش الگوهای فراغت با افزایش سن خود را نمایان می‌سازد. تحصیلات موجب بهره‌مندی از الگوهای فراغتی چون مطالعه‌ی کتاب و شرکت در کلاس‌های متفرقه (زبان، کامپیوتر و...) شده است. همچنین شاغل بودن موجب کاهش الگوهای فراغتی نوجوانان و جوانان گردیده است. در بافت جدید دختران از الگوهای متنوع‌تری از اوقات فراغت بهره‌مند هستند، اما در بافت‌های قدیم و غیررسمی با توجه به فرهنگ زمینه و خانوادگی این تنوع کمتر است. سن در همه‌ی بافت‌ها رابطه‌ی معنادار مستقیم و مثبت با الگوهای اوقات فراغت دارا می‌باشد و با افزایش سن میزان تنوع آن افزایش می‌یابد. تحصیلات نیز دارای شرایط مشابهی در بافت‌های مختلف می‌باشد و محصل بودن موجب بهره‌مندی از الگوهای فراغتی ویژه همچون کلاس‌های مختلف می‌گردد. دارا بودن شغل در بین نوجوانان و جوانان بافت غیررسمی و قدیمی به مراتب بیشتر از بافت جدید بوده و این امر موجب کاهش تنوع اوقات فراغت در بین نوجوانان و جوانان این بافت‌ها شده است.

ب) عوامل (ویژگی‌های) زمینه‌ای

در بین عوامل زمینه‌ای دسترسی به فضاهای تفریحی (اعم از ورزش، فرهنگی، فضای سبز و ...) بیشترین تأثیرگذاری بر الگوهای فراغت در بین نوجوانان و جوانان داشته است. همچنین وضعیت شغلی و درآمدی سرپرست خانوار، پایگاه اجتماعی و فرهنگی خانوادگی و مالکیت خودرو به میزان قابل توجهی بر الگوهای مختلف گذران اوقات فراغت تأثیرگذار بوده‌اند. در بافت غیررسمی و قدیمی با توجه وضعیت شغلی و درآمدی سرپرست خانوار و پایگاه اجتماعی و فرهنگی خانوادگی بهره‌مندی از الگوهایی همچون فعالیت‌های ورزشی و طبیعت‌گردی بیشتر است. به عبارتی در این بافت‌ها نوجوانان و جوانان از تحرک بیشتری در زمان گذران اوقات فراغت برخوردارند. در بافت جدید نیز بیشتر نوجوانان و جوانان از الگوهای بی‌تحرک الگوی اوقات فراغت مانند جستجو در فضای مجازی استفاده می‌کردند.

نتیجه‌گیری

اوقات فراغت و نحوه‌ی گذران آن، از جمله مفاهیم نوینی است که پس از صنعتی شدن جوامع، رشد سرمایه‌داری و گسترش شهرها معنای واقعی خود را پیدا کرد و به‌عنوان بستری مناسب برای رشد شخصیت و اعتلای وجودی و زمینه‌ای هموار برای هدایت زندگی و تأمین سلامتی مطرح شد. در واقع، اوقات فراغت فرصتی است که به فرد این امکان را می‌دهد با اینکه نسبتاً آزاد است در عین حال، با یک فعالیت ذهنی، تفریحی و یا سرگرم‌کننده مطابق با سلیقه و انگیزه‌ی خویش، به گذران وقت بپردازد. در این بین، اوقات فراغت جوانان اصطلاح رایجی در زمینه‌ی رشد جوانان است و پژوهش حاضر با هدف بررسی نحوه‌ی گذران فراغت نوجوانان و جوانان شهر اردبیل به‌دنبال شناسایی وضعیت موجود و ارائه‌ی راهکارهای مناسب بوده است. با توجه به تجزیه و تحلیل داده‌ها می‌توان گفت بر اساس ۱۵ شاخص ارزیابی نحوه‌ی گذران اوقات فراغت، بافت قدیم شهری اردبیل وضعیت مناسب‌تری نسبت به سایر بافت‌ها دارد. الگوی نحوه‌ی گذران اوقات فراغت نوجوانان و جوانان در بافت جدید شهر اردبیل بیشتر مبتنی بر گوش دادن به موسیقی، استراحت، فعالیت‌های ورزشی، مطالعه‌ی کتاب، روزنامه و مجله و طبیعت‌گردی می‌باشد. در بافت غیررسمی شهر اردبیل مسافرت و در بافت قدیم شهر گوش دادن به موسیقی و شرکت در کلاس‌های متفرقه (زبان، کامپیوتر و ...) مهمترین الگوهای گذران اوقات فراغت نوجوانان و جوانان می‌باشند. به عبارتی بیشتر زمان گذران اوقات فراغت نوجوانان و جوانان در شهر اردبیل شامل الگوهای بی‌تحرک می‌باشد و استفاده بیش از حد از فضای مجازی موجب کاهش توانایی‌ها و استعدادهای فردی و همچنین سلامتی نسل آینده خواهد گردید. درنهایت بررسی عوامل مؤثر بر وضعیت الگوهای اوقات فراغت در بین نوجوانان و جوانان در بافت‌های مختلف شهر اردبیل نشان می‌دهد که بین ویژگی‌های فردی (سن، جنسیت، تحصیلات و وضعیت شغلی) و زمینه‌ای (وضعیت شغلی و درآمدی سرپرست خانوار، پایگاه اجتماعی و فرهنگی خانوادگی، مالکیت خودرو و میزان دسترسی به فضاهای تفریحی) با نحوه‌ی گذران اوقات فراغت در شهر اردبیل رابطه معنی‌داری در سطح اطمینان ۹۵ درصد وجود دارد.

همچنین بررسی تطبیقی نتایج با پیشینه‌ی مطالعاتی نشان می‌دهد از منظر افزایش گذران اوقات فراغت جوانان در الگوهای بی‌تحرک نتایج پژوهش همسو با نتایج پژوهش‌های ما و همکاران (۲۰۲۲) و آپلویست-اشمیدلچنر و همکاران (۲۰۲۴) و از منظر تأثیر ویژگی‌های فردی و زمینه‌ای بر الگوهای گذران اوقات فراغت همسو با پژوهش‌های استروم و کوهن (۲۰۱۹) و ساه و همکاران (۲۰۱۷) می‌باشد. تفاوت پژوهش با پیشینه‌ی مطالعاتی نیز در بررسی بافت‌های مختلف شهری از منظر گذران اوقات فراغت نوجوانان و جوانان محسوب می‌گردد.

در نهایت با توجه به نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها پیشنهادات زیر جهت ارتقاء نحوه‌ی گذران اوقات فراغت جوانان و نوجوانان در بافت‌های شهری اردبیل، به‌خصوص بافت غیررسمی ارائه می‌شود:

- توجه بیشتر به رسانه‌های جمعی و ارائه‌ی برنامه‌های متنوع برای سرگرم نمودن جوانان و نوجوانان جهت پرکردن اوقات فراغت آنان و دوری از الگوهای گذران اوقات بزهکاری.
- اختصاص دادن اوقات فراغت به ورزش جهت سلامت جسم و روان جوانان و نوجوانان در بافت‌های شهری اردبیل، به‌خصوص بافت غیررسمی. در این راستا بایستی نظام مدیریت شهری با ایجاد مکان‌های ورزشی متعدد در بافت‌ها و محلات موجبات افزایش فعالیت‌های بدنی را فراهم سازد.

- تشویق جوانان و نوجوانان بافت‌های شهری اردبیل، بخصوص بافت غیررسمی به مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی در اوقات فراغت خود جهت بالا بردن شخصیت اجتماعی‌شان. در این زمینه تعریف انواع برنامه‌های اجتماعی و فرهنگی در محلات مناسب می‌باشد.
- افزایش پارک‌های محلی به منظور توسعه‌ی پیاده‌روی و تعاملات اجتماعی همراستا با ارتقاء نظارت اجتماعی در آنها.
- کاهش استفاده از شبکه‌های مجازی با استفاده از برنامه‌های رسانه‌ی جمعی و تشویق خانواده‌ها در این زمینه.

منابع

- ابراهیمی، مرضیه و سخائی، الهام. (۱۴۰۱). واکاوی تجربه‌ی زیسته‌ی گذران اوقات فراغت جوانان، پیش و پس از شیوع کرونا. **مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران**، ۱۱(۴۱)، ۱۹۳-۲۲۲.
- داوودی، ناصر؛ ابراهیم‌پور، علیرضا و قیومی، عباسعلی. (۱۴۰۱). ارائه‌ی الگوی اوقات فراغت جوانان مطالعه موردی (شهرک‌های سازمانی وزارت دفاع). **مدیریت فرهنگی**، ۱۶(۵۷)، ۵۵-۷۲.
- سپهریان، امیرحسین؛ کشتی‌دار، محمد و زحمتی، مجید. (۱۴۰۲). طراحی مدل کیفی عوامل مؤثر بر نهادینه‌سازی اوقات فراغت ورزشی در شیوه‌ی زندگی جوانان ایران. **پژوهش‌های معاصر در مدیریت ورزشی**، ۱۳(۲۶)، ۸۱-۹۸.
- منصوری، مریم؛ فرزانه، فرزانه و حمیدی، مهرزاد. (۱۴۰۰). مدل پارادایمی گذران اوقات فراغت دانشجویان. **پژوهش‌های فیزیولوژی و مدیریت در ورزش**، ۱۲(۴)، ۱۲۵-۱۴۰.
- میرجهانیان، نوشین؛ عابدی، محمدرضا و دیاریان، مسعود. (۱۴۰۱). تدوین مدل مفهومی گذران اوقات فراغت با نقش واسطه‌گری انطباق‌پذیری بالایی مسیر شغلی در نوجوانان. **فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی**، ۱۳(۴۹)، ۹۵-۱۳۰.
- ناکوئی درگزی، مرضیه و نیکخواه، هدایت‌الله. (۱۳۹۵). بررسی جامعه‌شناختی فعالیت‌های اوقات فراغت دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندرعباس. **پژوهشنامه‌ی فرهنگی هرمزگان**، ۱۱(۱)، ۱۰۷-۱۳۰.
- یآوری، محمداکرم و شیخ‌الاسلامی، علیرضا. (۱۴۰۲). تحلیل و ارزیابی کیفیت در فضاهای باز شهری برای گذران اوقات فراغت (مطالعه موردی شهر اراک). **جغرافیا و آمایش شهری منطقه‌ای**، ۱۳(۴۷)، ۳۱-۵۴.
- Abbott-Chapman, J., & Robertson, M. (2015). *Youth leisure, places, spaces and identity*. In *Landscapes of leisure* (pp. 123-134). Palgrave Macmillan, London.
- Anic, P., Roguljic, D., & Svegar, D. (2017). *What do students do in their free time and why?* Polish Psychological Bulletin.
- Appelqvist-Schmidlechner, K., Heikkinen, R., Vasankari, T., Virtanen, T., Pihlainen, K., Honkanen, T., Kyröläinen, H., Vaara, J.P. (2024). Moderating effect of leisure-time physical activity on the relationship between bullying victimisation and self-esteem in young Finnish men. *Mental Health and Physical Activity*, 26, 100595.
- Badura, P., Hamrik, Z., Dierckens, M., Gobiņa, I., Malinowska-Cieślak, M., Furstova, J., & Pickett, W. (2021). After the bell: adolescents' organised leisure-time activities and well-being in the context of social and socioeconomic inequalities. *Journal of Epidemiol Community Health*, 75(7), 628-636.
- Bayart, C., Havet, N., Bonnel, P., & Bouzouina, L. (2020). Young people and the private car: A love-hate relationship. *Transportation Research Part D: Transport and Environment*, 80, 102235.
- Cabanas-Sánchez, V., Martínez-Gomez, D., Esteban-Cornejo, I., Castro-Pinero, J., Conde-Caveda, J., & Veiga, O.L. (2018). Reliability and validity of the youth leisure-time sedentary behavior questionnaire (YLSBQ). *Journal of science and medicine in sport*, 21(1), 69-74.
- Cerin, E., & Leslie, E. (2008). How socio-economic status contributes to participation in leisure-time physical activity. *Journal of Social Science & Medicine*, 66, 2596-2609.
- Chaput, J. P., Willumsen, J., Bull, F., Chou, R., Ekelund, U., Firth, J., & Katzmarzyk, P. T. (2020). 2020 WHO guidelines on physical activity and sedentary behaviour for children and adolescents aged 5–17 years: summary of the evidence. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 17(1), 1–9.
- Du, Y., & Martin, B. (2021). Electronic media and leisure-time reading: Responses of school librarians. *In IASL Annual Conference Proceedings*.
- Ettekal, A.V., & Agans, J.P. (2020). Positive youth development through leisure: Confronting the COVID-19 pandemic. *Journal of Youth Development*, 15(2), 1-20.
- Fredriksson, I., Geidne, S., & Eriksson, C. (2018). Leisure-time youth centres as health-promoting settings: experiences from multicultural neighbourhoods in Sweden. *Scandinavian journal of public health*, 46(20), 72-79.

- Hartman, C. L., Barcelona, R. J., Trautwein, N. E., & Hall, S. L. (2020). Well-being and leisure-time physical activity psychosocial factors predict physical activity among university students. *Leisure Studies*, 39(1), 156-164.
- Kelly, J.R. (2012). *Leisure*. Sagamore Pub. LLC. ISBN ebook: 978-1-57167-645-0.
- Lapa, T.Y. (2013). Life satisfaction, leisure satisfaction and perceived freedom of park recreation participants. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 93, 1985-1993.
- Lazcano, I., Madariaga, A., Romero, S., & Kleiber, D. (2021). The importance of self-management in the leisure activities of young people. *World Leisure Journal*, 64(1), 1-12.
- Liebrechts, N., van der Pol, P., van Laar, M., de Graaf, R., van den Brink, W., & Korf, D.J. (2015). The role of leisure and delinquency in frequent cannabis use and dependence trajectories among young adults. *International Journal of Drug Policy*, 26(2), 143-152.
- Ma, C., Li, Z., Tong, Y., Zhao, M., Magnussen, C.G., & Xi, B. (2022). Leisure sedentary time and suicide risk among young adolescents: Data from 54 low- and middle-income countries. *Journal of Affective Disorders*, 298, Part A, 457-463.
- McGraw-Hill. (2005). *Yearbook of Science & Technology*. New York City, ISBN-10: 0071445048.
- Moore, S. A., Faulkner, G., Rhodes, R. E., Brussoni, M., Chulak-Bozzer, T., Ferguson, L. J., & Tremblay, M. S. (2020). Impact of the COVID-19 virus outbreak on movement and play behaviours of Canadian children and youth: a national survey. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 17(1), 1-11.
- Nyambuga, C., & Ogwen, J. (2014). The influence of social media on youth leisure in Rongo University. *Journal of Mass Communication & Journalism*, 4(9), 223.
- Opic, S., & Duranovic, M. (2014). Leisure Time of Young Due to Some Socio-demographic Characteristics. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 159, 546-551.
- Panarese, P., & Mingo, I. (2020). Youth Risk-taking and Leisure: A Multifactorial Model in the Italian Context. *Young*, 28(5), 523-543.
- Pavlova, M.K., & Silbereisen, R.K. (2015). Leisure activities choices among adolescents. *Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 13, 829-836.
- Peng, Y., Peng, Z., Feng, T., Zhong, C., & Wang, W. (2021). Assessing Comfort in Urban Public Spaces: A Structural Equation Model Involving Environmental Attitude and Perception. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(3), 1287.
- Praliya, S., Garg, P. (2019). Public space quality evaluation: prerequisite for public space management. *The Journal of Public Space*, 4(1), 93-126.
- Reparaz, C., & Vidaurreta, M. (2020). Connections between Family Assets and Positive Youth Development: The Association between Parental Monitoring and Affection with Leisure-Time Activities and Substance Use. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(21), 8170.
- Sikes, E. M., Richardson, E. V., Cederberg, K. J., Sasaki, J. E., & Sandroff, B. M. (2019). Use of the Godin leisure-time exercise questionnaire in multiple sclerosis research: a comprehensive narrative review. *Disability and rehabilitation*, 41(11), 1243-1267.
- Sturm, R., & Cohen, D. A. (2019). Peer Reviewed: Free Time and Physical Activity among Americans 15 Years or Older: Cross-Sectional Analysis of the American Time Use Survey. *Preventing chronic disease*, 16, 1-8.
- Suh, D. H., Kang, M. G., & Lee, S. Y. (2017). A Search for Methods of Development of Marine Leisure Sport through the SWOT Analysis. *Journal of Digital Convergence*, 15(1), 537-546.
- Tarragona-Camacho, A., López-Morales, J., & Romo-Avilés, N. (2023). A qualitative insight at gender-based violence among young alcohol consumers in leisure contexts Una mirada cualitativa a la violencia de género entre jóvenes consumidores de alcohol en contextos de ocio. *Enfermería Clínica (English Edition)*, 33(1), 60-67.
- Videnovic, M., Pesic, J., & Plut, D. (2010). Young people's leisure time: Gender differences. *Psihologija*, 43(2), 199-214.
- Yamashita, T., Bardo, A. R., & Liu, D. (2018). Time spent on beneficial leisure activities among elder caregivers in their third age. *Leisure Sciences*, 40(5), 356-373.